

Kentli Haklarına Karşı Şehir Hakkı: Farklılıklar, Benzerlikler ve Eğilimler¹

Recep Volkan ÖNER* Fırat OSMANOĞULLARI**

Öz

“Şehir hakkı” David Harvey tarafından, kenti değiştirerek kendini değiştirme hakkı olarak yorumlanmıştır. Henry Lefebvre'nin kavramsallaştırmasıyla faili işçi sınıfıdır. Değişim değerinin karşısına katılım hakkını, sahiplenme hakkını ve kullanım değerini yerleştirmektedir. Tek ve kolektif bir haktır. Kenti değiştirme meselesini nihai bir varış noktası olarak değil, dünyayı değiştirme pratiği içinde bir uğrak olarak düşünmeyi gerektirir. “Kentli hakları” ise kabaca şehir hakkının makulleştirilmiş halidir ve kentte var olan hizmetlere erişimi ifade etmektedir. Bireyseldir ve bir haklar kümesidir. Avrupa Kentsel Şartı gibi “hukuk” metinlerine dayanmaktadır. Bu anlamda şehir hakkı kavramı emek-sermaye çelişkisi üzerinde temellenen ve sınıfsal duruma işaret eden bir olguyken, kentli hakları kavramı ise bu çelişkiyi yeniden üreten ve sınıfsal konumları dışlama eğilimi gösteren bir araçtır. Kentli hakları kapitalizme içkin çelişkileri gizleyerek ideolojik bir işlev görür. Bu çalışmada şehir hakkı ve kentli haklarının kavramsallaştırılmaları ve ait oldukları evrenler arasındaki farklılıkların açıklanması, failin şehir hakkı mı yoksa kentli hakları mı talep ettiğinin saptanması amaçlanmaktadır. İşçi sınıfının şehir hakkının faili olarak ele alınacağı bu çalışmada, kol emeğinden çok jest, mimik ve bilgisini kullanarak artı değer yaratan kesimin üretim ilişkileri içinde buldukları nesnel konumları dolayısıyla işçi sınıfına mensup oldukları düşüncesinden hareket edilecektir. Bu gruba mensup kişiler örneklem olarak ele alınacak ve gerçekleştirilecek yüz yüze görüşmeler ile failin eğilimine ilişkin bir fikir edinilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: şehir hakkı, kentli hakları, gündelik hayat, işçi sınıfı

The Right to the City Versus the Urban Rights: Differences, Similarities and Tendencies

Abstract

David Harvey is interpreting “the right to the city” as the right of changing oneself by transforming the city. According to Henry Lefebvre, its actor is the working class. It puts the right to participate and to appropriate and the use value

Makale Gönderim Tarihi: 25.04.2017 Makale Kabul Tarihi: 30.05.2017

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, e-mail: recepvolkanoner@gazi.edu.tr

** Gazi Üniversitesi Doktora Öğrencisi, e-mail: firatosmanogullari@gmail.com

1 Bu çalışma 14. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulmuş ve özeti basılmış bildirinin geliştirilmiş tam metnidir.

against the exchange value. It is a single and collective right. It obligates to consider the problem of transforming the city not as the ultimate goal, but as a moment in the process of transforming the world. Although the 'urban rights' are roughly the reassessment of the right to the city in a negative way. It includes the access to the public services in the city. It is an individual set of rights. It is based on legal texts such as European Urban Charter. Thus, we can say that the right to the city is based on the contradiction between the labour and the capital which refers to social classes. However, the urban rights is a mean that excludes class based approach and it reproduces the contradiction between the labour and the capital. Urban rights function as an ideology that conceal the contradictions of capitalism. The aim of this study is to detect the theoretical differences between two concepts and to find out whether the actor is claiming the right to the city or urban rights. Within the scope of the study, we determined the working class as the actor and we focused on the people working in service industry. We think that they are a part of the working class because of their places in the production relations. We conducted semi-structured interview swith the service industry workers to explore their claims about the city.

Keywords: the right to the city, urban rights, service industry, reception

Giriş

Günümüzde kent bir tür "yoğunlaşma" mekanı olarak varlığını sürdürmektedir. Sermayenin, üretimin, tüketimin, insan nüfusunun, eğlencenin vb. yoğunlaştığı bir mekan olmakla birlikte, ekolojik meselelerden, her türlü şiddet biçimlerine kadar geniş yer işgal eden belirli sorunların da yoğunlaştığı bir merkez haline gelmiştir. Kentin sahip olduğu tüm bu olumlu ve olumsuz yönlerin kentli bireyde yarattığı deneyimi, kapitalizmin kentte yerleşik olmasından ayrı düşünmek mümkün değildir.

Kent ve kapitalizm arasındaki organik ilişkinin varlığı birçok çalışmada defalarca ayrıntılı şekillerde ele alınmıştır. Bu ilişkinin kristalize olmuş bir sloganı olarak *Stadtluft Macht Frei!*² ifadesi kente atfedilen rol bağlamında üzerine düşünölmeye değerdir. İlk bakıştaki olumlu vurgusuna karşın, ifade aynı zamanda çelişkili bir duruma da işaret eder. Sombart'ın zenginleşen burjuvaların servetlerini harcadıkları bir tüketim mekanı olarak kent kavrayışı, Simmel'in para ekonomisinin gerilimli ve kaotik mekanı olarak metropol yaklaşımı, Benjamin'in kenti bir esrime mekanı olarak deneyimleyen *flaneur*'ü, Chicago okulunun kenti nesneleştirme çabası, Engels'in dünyanın ilk sanayi kenti olan Manchester'in işçi mahallelerindeki sefaleti açığa çıkarma biçimi... Kente dair bütün bunlar ve diğer başka bir sürü görüşten hareketle kentin olumlu ve olumsuz birçok unsuru aynı anda barındırdığını söylemek; kapitalizm ve kent arasındaki gerilimli ilişkiyi çıkarsamak mümkündür.

² Kent havası özgürleştirir!

Sermayenin uluslararasılaşma sürecinde büyük yol aldığı günümüz kapitalizminin geldiği noktada kent, kapitalizm için tarihsel mirasının gerektirdiği şekilde yeni işlevler üstlenmeye başlamıştır. Neoliberal politikalar doğrultusunda sermaye daha akışkan hale gelmiştir. Finans kapitalin işleyişi ulus devletlerin yoğun bürokratik yapısını kırılmaya uğratmış ve teknokratlar öne çıkmıştır. Bu yapı aynı zamanda dinamik bir altyapıyı gerektirmektedir. Kentler bu altyapının sağlayıcısı durumundadır. Üretim, tüketim ve dolaşım kentlerin içerisinde akararak, kentleri kapitalizm için nihai birikim alanı haline getirmiştir.³ Kaba bir anti-kapitalist perspektiften bakıldığında bu durum, kapitalizmin ortadan kaldırılmasının bir gereği olarak kentlerin de ortadan kaldırılmasının zorunluluğuna işaret edebilir. Ancak David Harvey'in Robert Park'tan yola çıkarak vurguladığı gibi, "şehir, insanın içinde yaşadığı dünyayı arzularına daha uygun hale getirebilmek için verdiği çabaların en tutarlısı ve bütüne bakıldığında en başarılısıdır" (Harvey, 2013: 43). Bu noktada sorulması gereken en önemli soru, "bu arzuların kimin arzuları" olduğudur. Bu soru, kenti bir mücadele alanı olarak kavramak meselesinde hayati bir öneme sahiptir. Kentin gerilimli yapısı bu sayede anlaşılabilir.

Bugün kentli bireylerin oldukça küçük bir bölümü kenti kendi arzularına göre şekillendirebilme imkanına sahiptir. Eğer kent bir mücadele alanı ise, kenti kendi arzularına göre şekillendirebilme imkanı bir "hak" olarak görülmelidir. Peter Marcuse'e göre, bu hakka günümüzde sahip olanlar "finansal güçler, gayrimenkul sahipleri, spekülâtörler, devletin önemli mertebelerindeki siyasiler ve medya patronlarıdır" (Marcuse, 2014a: 59). Bu grubun dışında kalan tüm kentli bireyler mücadelenin diğer ucundaki failleridir. Kenti arzularına göre şekillendirebilme hakkı literatürde iki ana eksenle şekillenmiştir: "kentli hakları" ve "şehir hakkı." Nasıl ki kent üzerindeki mücadelenin iki ucu birbirinin karşısında konumlanmışsa, bu iki eksen de birbirinin karşısında konumlanmıştır. İlki liberal kuramdan beslenirken, ikincisi Marksist kuramdan beslenmektedir. Bu çalışmada kentli hakları ve şehir hakkı kavramları ele alınarak, ikisi arasında bir çatışma olduğu ve bu çatışmanın da emek-sermaye çelişkisinden kaynaklandığı iddia edilecektir. Bununla birlikte Lefebvreci düşüncede kent ve şehir ayrımına ilişkin bir açıklamaya yer verilecektir. Aynı zamanda kentli hakları ve şehir hakkı kavramlarının farklı gündelik kentsel deneyim anlayışlarına karşılık geldiği ve bu deneyim içerisindeki temel sorunu farklı odaklarda aradığı ortaya konacaktır. Ardından şehir hakkının faili olarak konumlandığımız kentli işçi sınıfının bir parçasını oluşturan, kol emeğinden çok jest, mimik ve bilgisini kullanarak artı değer yaratan kesimi üzerinde kentli haklarını talep etmekle mi sınırlı kaldığı, yoksa onun ötesine geçerek şehir hakkına yönelik talepler mi geliştirdiği yapılan yüz yüze görüşmeler ışığında, sınırlı bir örneklem özelinde araştırılacaktır.

3 Bu açıklamalardan, kentin sadece görünürlüğü sağlayan bir mutlak mekan olarak görüldüğü anlaşılmamalıdır. Harvey'in "Kapitalizme tabi olan kentsel süreçlerin ve şehir deneyiminin kendisi kapitalizm karşıtı mücadeleye zemin mi hazırlamaktadır?" (Harvey, 2013: 176) sorusu bu metinde her daim göz önünde tutulmuştur.

Kentli Hakları ve Şehir Hakkı

Kentli Hakları

Kentli hakları (*urban rights*) genel olarak ulusal ve uluslararası organizasyonların, yerel yönetimlerin yayınladığı metinlerle desteklenmektedir. Bu metinlerin ilk göze çarpanı Avrupa Konseyi'nin Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından 1992 yılında kabul edilen Avrupa Kentsel Şartıdır (*The European Urban Charter*).“Şart'ta, ideal bir kentin kent haklarını ve bu arada sağlıklı bir kentte yaşama hakkını güvenceye bağlayabilecek bir kent olması gerektiği vurgulanmaktadır. Buna göre, kentsel yaşamın geliştirilmesinde gözetilen dört temel alan; fiziksel kentsel çevrenin geliştirilmesi, mevcut konut stokunun yenilenmesi, kentlerde kültürel ve toplumsal olanakların yaratılması, toplumsal gelişim ve yönetime halk katılımıdır” (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2013: 62). Avrupa Konseyi'nin Avrupa Kentsel Şartı'ndan sonra 2008 yılında kabul etmiş olduğu Avrupa Kentsel Şartı II: Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto (*European Urban Charter II Manifesto for a New Urbanity*) metni ise değişen toplumsal, kültürel ve ekonomik koşullar doğrultusunda ilkinde bir revizyon niteliği taşımaktadır (European Council, 2009: 13).

Tekeli'ye göre (2011: 189), “insan hakları atomistik bireylerin oluşturduğu soyut bir toplumu temel almaktadır. Oysa kentli hakları kent içindeki insanı temel aldığı için daha somuttur. İnsan haklarının uygulamaya geçmesi, pratiğe yansımaları kentliler için kentli haklarıyla somutlaşmış olmaktadır.” Bu anlamda kentli hakları üçüncü kuşak insan hakları çerçevesinde ele alınmaktadır. Yalnızca konut hakkı ya da çevre hakkı üzerinden değerlendirilemez, yaşam hakkının bir uzantısı olarak ele alınır (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2013: 71). Zeybekoğlu Sadri (2013), Avrupa Kentsel Şartı I ve II ile beraber diğer belgeleri de göz önünde bulundurarak 14 maddelik bir haklar bütünü oluşturmuştur: eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı, barınma hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı, çalışma hakkı, güvenlik hakkı, katılım ve demokratik temsil hakkı, uyumlu gelişme hakkı, çevre hakkı, altyapı ve kamusal hizmetler hakkı, ulaşım hakkı, kültür hakkı, dinlenme ve spor hakkı, bilgi edinme hakkı. Kentli haklarının bütün bu temel ilgilerinden hareketle, onun bireysel bir haklar demeti olduğunu söylemek mümkündür.

Şehir Hakkı

Günümüzde şehir hakkı sloganik bir ifadeye dönüşmüş durumdadır. Ekolojik taleplerden, kendisini dolaysız olarak üretim alanındaki çelişkilerde temellendiren mücadelelere kadar geniş bir alanda çoğunlukla ilk akla gelen kavram olmuştur. Ne var ki kavram farklı mücadele pratikleri özelinde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Buradan hareketle Marcuse (2014b) şehir hakkının altı kullanım biçimini ortaya koymuştur: *Lefebvreci okuma* (*Lefebvre's own reading*), insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürülebilmek için gerekli olan haklara sahip olma-

yanların acil taleplerini kapsayan *stratejik okuma* (*the strategic reading*), kendini gerçekleştirmek ile ilgili entelektüel talepleri kapsayan *hoşnutsuz okuma* (*the discontented reading*), şehir planlamacılığının daha etkili ve verimli kullanılmasını ifade eden *mekansal okuma* (*the spatial reading*), sosyal devlet anlayışının bir uzantısı olarak kentsel olanaklara eşit erişimi kapsayan *uzlaşmacı okuma* (*the collaborationist reading*) ve yaşam alanlarının metalaşmasına karşı toplumsal hareketlerin birlikteliğini kapsayan *dönüştürücü okuma* (*the subversive reading*).

Bu çalışmada şehir hakkı Lefebvreci okuma bağlamında ele alınacaktır. Lefebvre (2013) şehir ile kent arasında bir ayrım olduğunu altını çizer. Ona göre toplum bir bütün halinde kentleşmektedir. Bu kentleşme şehri yıkararak işlemekte ve oluş halindedir. Bu değişim karşısında pasif kalınması durumunda şu an için bir “muhtemel nesne” olan kent bir zaman sonra oluşumunu tamamlayacaktır. Lefebvre’e göre, şehir sanayileşmeden önce de vardı. Kentten ise ancak sanayileşmeden sonra söz edebilmek mümkün hale geldi. Şehir ona göre bir “yapıt”ı ve kullanım değeri ile ilgiliydi. Kent ise bir “ürün”dür ve dolayısıyla değişim değeri ile ilgilidir (Lefebvre, 2016: 21-22). İşte kentleşmenin şehri yıkararak işlemesi ve bir oluş olması düşüncesi kullanım değerinden değişim değerine, yapıttan ürüne bir geçiş halinin tezahürüdür.

Lefebvre’nin 1968’de yayımladığı *Şehir Hakkı* isimli kitabı, şehre dair olan tüm kavramsallaştırmaları etkileyerek hakim bilginin karşısına çıkmıştır. Bu andan sonra kent sosyolojisi alanı şehirlere, Chicago Okulu geleneğinde olduğu gibi bir kendiliğindenlik atfetmeyecektir. Kentsel mekan doğal değil, üretilmiş bir mekandır ve bu üretim kapitalist üretim biçimiyle dolaysız olarak ilişkilidir. Artık şehre ilişkin bilgi üretiminin epistemolojik zemini onun “kolektif hayatı düzenlemeye yarayan, siyasi, kültürel ve mekansal boyutlar barındıran bir şekil” (akt. Costes, 2009: 39) olduğu aksiyomu oluşturacaktır.

Şehir Hakkı Lefebvre’nin Strasbourg ve Nanterre üniversitelerinde verdiği derslerden oluşan bir yapıttır. Lefebvreci düşüncenin önemli temsilcilerinden olan Costes (2009) ve Sangla (2010) eserin birbiriyle ilişkili üç bölümden oluştuğu konusunda hemfikirdirler: a.Kent fenomeninin tanımlandığı ve sanayileşme ile ilişkisinin kurulduğu birinci bölüm, b.Kent fenomenini analiz etmek için kullanılacak bazı araçları geliştirilmeyi ve multidisipliner bir araştırma programının ana hatlarını ortaya koymayı amaçlayan ikinci bir bölüm, c. Şehre ilişkin (ilerleyen-gerileyen yöntemi kullanarak) öngördüğü değişimi gerçekleştirecek politik ufka dair üçüncü bölüm.

İşte toplumun bir bütün olarak kentleşmesi sürecinde pasif kalınmaması adına Lefebvre’in önerdiği siyasal programın ana hatları bu şekildedir. Dolayısıyla şehir hakkını tüm yönleri ile bir paragrafta tanımlayabilmek mümkün olmayacaktır. Yine de şehir hakkını toplumun bir bütün halinde kentleşmesine karşı Lefebvre’in önerdiği siyasal programın bütünü olarak açıklamak mümkündür.

Harvey de benzer biçimde bir tanımlama yoluna gitmeyip bu siyasi programın içeriğine dair bir betimleme yapmıştır:

şehrin barındırdığı kaynaklara bireysel veya kolektif erişim hakkından çok öte bir şeydir. Şehri gönlümüze göre değiştirme ve yeniden icat etme hakkıdır bu. Dahası, bireysel değil kolektif bir haktır, çünkü şehri yeniden icat etmek kaçınılmaz olarak kentleşme süreçleri üzerinde kolektif bir gücün uygulanmasına bağlıdır. Kendimizi ve şehirlerimizi şekillendirmek ve yeniden şekillendirmek, insan hakları için en değerli, fakat bir o kadar da ihmal edilmiş olanıdır (Harvey, 2013: 44).

Lefebvre için, kentleşme kentte işleyen, sermayenin gündelik hayatı dönüşüme uğrattığı kapitalist süreçleri imlemektedir. O, bu süreçlere karşı mücadele etmek adına bir haklar yaratma çabasına girmiştir. Bu hak arayışının mekanı sokak iken, aynı zamanda talebi de sokaktır. Dolayısıyla şehir hakkı düşüncesi hukuki bir hak olmaktan çok, zengin ve güçlü olanın hak iddiasına karşı güçlü bir muhalif taleptir. Başka bir deyişle kentin nimetlerinden mahrum bırakılmış ve hali hazırda bunlara gereksinim duyanlar için bir yeniden paylaşım hakkıdır (Mayer, 2014: 113). Şehir hakkı fikri için kent, sadece içinde metaların üretildiği ve tüketildiği bir mekan değildir. Kapitalizmin dönemsel krizlerinde ortaya çıkan atıl sermayenin söğürülmesi amacıyla kentsel mekanların üretilmesinin bir sonucu olarak kentin kendisi bir meta haline gelmiştir.

Şengül'ün belirttiği gibi, "kapitalizm için mekanın somut kullanım değeri değil, değişim değeri önemlidir. Bu nedenle ne mekanın tarihsel üretim ve kullanımı, ne de temsil ettiği sosyal değerlerin kendi başına önemi vardır. Bunlar, ancak söz konusu mekanın değişim değerine katkıda buldukları sürece önemlidir" (Şengül, 2001: 15). Şehir hakkı ise, kapitalizmin bu tutumunun aksine değişim değerinin karşısında kullanım değerini öne çıkarır. Kentteki meta alanlarını eleştirel bir şekilde sorgular. Bunu üretim alanından çok yeniden üretim alanına yoğunlaşarak gerçekleştirir. Ancak neticede şehir hakkı kavramı emek-sermaye çelişkisi üzerinde temellenir ve sınıfsal bir duruma işa- ret eder.

Lefebvre'ci Düşüncede Şehir ve Kent Ayrımına Dair

Lefebvre hiçbir zaman kent hakkı diye bir kavramdan bahsetmemiştir. Kitabının özgün adı olan *Le Droit a la Ville*'de geçen 'ville' sözcüğü Fransızcada 'şehir' anlamına gelmektedir. Şehri yok ederek ortaya çıkan kent toplumundan bahsederken ise "societe urbaine" kavramını kullanmaktadır. Burada "urbaine" kelimesi ise Fransızcada "kent" anlamına gelmektedir. Bu durum, eşanlamlı kelimelerin kullanımına değil, teorik bir ayrıma işaret eder. Işık Ergüden de Lefebvre'in eserini Fransızcadan çevirirken başlığını Kent Hakkı olarak değil, Şehir Hakkı olarak çevirmiştir. Günümüzde şehir hakkına ilişkin artan akademik ilgi beraberinde

Lefebvre'e olan ilgiyi de arttırmıştır. Ancak eserlerine ulaşmada yaşanan zorluk nedeniyle kendisine atıfla yapılan teorik açılımların kimi zaman Lefebvre'ci düşüncenin temel aksiyomlarına aykırı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Lefebvre'in temel metinlerine dayanan bu makale gibi çalışmaların kendine özgü zorlukları bulunmaktadır. Bunların başında Fransızca bilmeyen okuyucunun Lefebvre'in temel kavramlarına ilişkin bilgiye erişim imkanının sınırlı olması gelmektedir. Henri Lefebvre otuz kitap ve yaklaşık iki yüz makale yazmıştır. Bunların oldukça sınırlı bir bölümü İngilizceye, daha sınırlı bir bölümü ise Türkçeye çevrilmiştir. Ayrıca hiçbir dile çevrilmemiş Fransızca kitaplarının baskılarını bulmak oldukça güçtür. Dolayısıyla her ne kadar bu çalışmanın konusu olmasa da metnin anlaşılabilirliği için şehir ve kent ayrımının açıklanması zorunluluğu doğmaktadır.

Lefebvre'in "Kentsel Devrim" başlıklı kitabı "çıkış noktamız bir hipotez olacak: toplumun bir bütün halinde kentleşmesi" (2013: 7) cümlesiyle başlamaktadır. Eserin geri kalan tüm bölümü "oluş halindeki kentleşmenin analizi" ve "bu durum karşısında olası politikaların ortaya konması" şeklindeki iki temel hat üzerinden bu hipotezin kanıtlanma çabasından oluşmaktadır. Sangla'ya göre (2010), kent şehri yok ederek oluşmaktadır ve bu ikisi arasındaki temel fark anlaşılmadan söz konusu hipotezi, dolayısıyla Lefebvre'i anlamak mümkün değildir.

Ancak bu farkın anlaşılabilirliği adına, öncelikle Lefebvre için kentleşmenin ne anlama geldiği açıklanmalıdır. Lefebvre'e göre (2000), kentleşmeyi sanayileşmenin ikincil bir sonucu olarak görmek hatalıdır. Diyalektiğin klasik kavramıyla ele almak gerekirse kentin niceliksel büyümesi niteliksel sıçramaya yol açmış ve temel sorun haline gelmiştir:

Sanayi toplumunun kentleşmeye yol açtığı söylenebilir. Bu tespit ve çeşitli formülleri artık banal hale gelmiştir. Sanayileşme sürecinin sonucu olan kentleşmenin kendisini ortaya çıkaran temel nedenden daha önemli hale gelip gelmediğini sorgulanması daha az banal olacaktır. Halbuki ampirik anlayışla hareket eden birçok teorisyen kentleşmeyi halen temel süreç olarak gördükleri sanayileşmenin dışsal ve küçük, hatta tesadüfi bir sonucu olarak görmektedirler. Ben tersini iddia ediyorum. Bu süreçte iki boyutlu ve çok önemli bir gelişme yaşanmıştır, klasik terimle söylemek gerekirse niteliksel bir sıçrama. Ekonomik üretimin niceliksel genişlemesi başlı başına yeni bir sorunsal ortaya çıkarmıştır: kentleşme sorunsalı (Lefebvre, 2000: 72).

Buradan yola çıkan Lefebvre tarihi üç ayrı bölüme ayırır: tarım dönemi, sanayi dönemi ve kent dönemi. Bu noktadan sonra kent ve kentleşme kavramlarının kullanımı teorik bir yaklaşıma işaret eder. Artık Lefebvre kent kavramını kent toplumunun bir kısaltması olarak kullanır. Kent toplumu henüz bir "virtüelliktir."⁴

⁴ "Virtüel" kavramına ilişkin olarak Kentsel Devrim kitabının çevirmeni Selim Sezer'in dipnotuna burada yer vermeyi uygun görmekteyiz: "Orijinal merinde geçen bütün virtüel kelimelerinin çeşitli anlamlarını tam olarak karşılamayı başaran bir Türkçe kelimenin olmayışı nedeniyle virtüel olarak bıraktık. Gizil, potansiyel, henüz

Lefebvre'in kendisine özgü diyalektik yöntemine verdiği ad olan ve tümevarım ile tümdengelim dışında muhtemel olan hakkında düşünme olarak tanımladığı "transdüksiyon" aracılığıyla işlettiği "gerilerken ilerleyen yöntem" (*la méthode régressive-progressive*) kullanarak ortaya koyduğu bir "muhtemel nesne"dir (*objet possible*). Lefebvre bu muhtemel nesnenin oluşunu tamamlayamayabileceğini özellikler vurgular. Onun amacı "kent gerçekliğini imal etmek için ampirik reçete aramak değildir" (Lefebvre, 2013: 11). Bir başka deyişle, eldeki ampirik düzeyin ötesine geçemeyen bilgi kırıntılarını bir hipotezi doğrulamak için metod aracılığıyla manipüle etmek söz konusu değildir⁵.

Lefebvre bu muhtemel nesneden bahsederken artık şehir yerine kent "kelimesinin" kullanılması gerektiğini söyler. "Zira şehir kelimesi tanımlı ve nihai bir nesneyi, bilimin sunduğu objektif bir nesneyi tanımlıyor gibidir" (Lefebvre, 2013: 20). Ayrıca kent, şehrin parçalanması ile tezahür etmektedir (Lefebvre, 2000: 76). Bir muhtemel nesne olarak kent sadece bir kelimedir. Bu noktadan sonra Lefebvre onu teorik ihtiyaca cevap verecek bir kavram seviyesine çeker. Artık kent, "keşfedilmesi gereken ve karşısında sürdürülecek mücadelenin belirlenmesini zorunlu kılan yeni bir düzenin nüvelerini barındıran kaos ve düzensizlik" (Martin, 2011: 50) olarak anılacaktır.

Kent ve kentleşmenin mahiyeti bu şekilde (kabaca olsa da) ortaya konduktan sonra "toplumun bir bütün halinde kentleşmesi" tezi daha anlaşılır hale gelecektir. Bu süreç Lefebvre'e göre insanın aleyhinde işlemektedir. Bu nedenle, daha önceki bölümde de bahsedildiği üzere, sürece karşı pasif kalınmaması gerektiğini dile getirmekte ve mücadele için "şehir hakkı" adını verdiği bir siyasal program önermektedir.

Bir önceki bölümde Marcuse'e (2014b) atıfla dile getirildiği üzere şehir hakkının birçok farklı okuması vardır. Bunların Lefebvreci okuma hariç olarak herhangi birisinden yola çıkılarak yapılacak Türkçe bir çalışmada kent hakkı kavramının kullanılması teorik bir yanılsama yol açmayacaktır. Ancak çalışma Lefebvre'den yola çıkılarak yapılacak ise kent ile şehir ayrımı göz önünde bulundurulduğunda kent hakkı kavramı yerine şehir hakkının kullanılması bir zorunluluktur. Bizatihi Lefebvre'in kendisi de kavramı bu şekilde kullanmıştır.

gerçekleşmemiş veya kendini gerçekleştirmemiş, bilmek (ayrıca bu metinde öyle bir anlamda kullanılamasa da sanal) gibi anlamlara gelen virtüel, aynı zamanda felsefi bir tartışmanın da odağı konumunda bulunuyor" (2013: 9).

⁵ Bu noktada Lefebvre'in temel metinleri üzerinde yükselen bir çalışma yapmanın özgün zorluğu tekrar karşımıza çıkmaktadır. Lefebvre'i kent ve kentleşme kavramlarına verdiği mahiyete ulaştıran yolun açıklanabilmesi için okurun aşına olmadığı kimi kavramlara değinilmek durumunda kalınmıştır. Maaalesef bu kavramların birebir açıklandığı Türkçe bir kaynak bulunmamaktadır. Her ne kadar Stuart Elden, Andy Merifield ve Rob Shields'in Henri Lefebvre üzerine İngilizce kitapları bulunsa da özellikle yöntembilime ilişkin sınırlı bilgi içermektedirler. Konuya ilişkin olarak Fransızca bilen okuyucular, internet üzerinden e-book olarak da temin edilebilecek olan ve giriş niteliği taşımasına karşın yöntembilim üzerine iyi bir içerik sunan, Sandrine Deulceux ve Remi Hess, "Henri Lefebvre: Vie - Œuvre - Concepts" eserinden yararlanabilirler.

Kentli Haklarına Karşı Şehir Hakkı

Kentli hakları ve şehir hakkı kavramlarının ortak noktaları kente ilişkin bir hak talebinde bulunma iddiasıdır. Ancak bu talebin nereden kaynaklandığına dair çıkış noktaları birbirinden farklılaşmıştır. Bu çıkış noktalarına bağlı olarak ikisinin varmak istediği nihai sonuç da birbirinden farklıdır.

Lefebvre, “bugün üretimin analizi göstermektedir ki, şeylerin mekanda üretiminden mekanın kendisinin üretimine geçilmiştir” (Lefebvre, 2009: 186) derken mekanın bizzat kendisinin bir meta haline geldiğini vurgulamıştır. Bir şeyi meta kılan onun değişim değeri olduğuna göre, kapitalizmin mekan algısı da kullanım değeri karşısına değişim değerini yerleştirir. Lefebvre’ye göre, sermayenin, ürününün, işgücünün, tüketimin vb. yığılmasıyla üretim ilişkileri kapitalizmin sürekliliği adına yeniden üretilmektedir. Bunun mekansal izdüşümü de kent merkezidir. Kent bu anlamda kapitalist gelişmenin bir öznesidir (Gottdiener, 2001: 254). Kente dair bu yaklaşım çerçevesinde düşünüldüğünde, kapitalizme eleştirel bir duruş sergilemeyen kentli hakları, “kapitalist gelişmenin öznesi olan kent”e ilişkin bir hak talebi olmaktan öteye geçemez. Şehir hakkı ise bu talebin ötesine geçerek sistemsal bir değişim önermektedir. Lefebvre, üretim alanından yeniden üretim alanına genişletilmiş olan “mücadelenin amacının sosyalist mekanın yaratılması olduğunu vurgularken, bunun ise mülkiyet ilişkilerini dönüştürüp özel mülkiyete son verilmeden başarmayacağını söylemektedir. Dönüşümün sağlanması, değişim değeri ve soyut mekanın yerini kullanım değeri ve somut mekanın alması anlamına gelmektedir” (Şengül, 2001: 16). Dolayısıyla Lefebvre’nin şehir hakkı kavramı, kentli haklarının ortaya koyduğu ekonomik, kültürel ve politik kentsel hizmetlere ulaşmayı içerir ve bunun ötesine geçer.

Kentli haklarının devrimci bir ajanda sunmadığı belirtilmişti. Bunun temelinde onun liberal kuramlardan beslenmesi yatmaktaydı. Yine de meseleyi devlet, hukuk ve birey unsurları bağlamında ele almak faydalı olacaktır. Marksizm’in klasik biçimiyle devlet anlayışına ilişkin sol yazında mutabakat sağlanmış gözükmektedir. Harvey, bu anlayışı kabaca “kapitalist devlet, sınıf tahakkümünün bir aracından başka bir şey olamaz, çünkü sermaye ve emek arasındaki temel ilişkiyi devam ettirmek için örgütlenmiştir” (Harvey, 2012: 327) şeklinde ifade etmektedir. Marx ve Engels’e göre devlet:

egemen bir sınıfın bireylerinin onun aracılığıyla kendi ortak çıkarlarını üstün kıldıkları bir biçim, içinde bir çağın bütün sivil toplumunun özetlendiği bir biçim olduğundan, bunun sonucu olarak, bütün kamusal kurumlar, devlet aracılığından geçer ve siyasal bir biçim alırlar. Bu yüzden, yasanın iradeye dayandığı, hatta daha iyisi, özgür iradeye dayandığı kuruntusu, somut temelinden kopmuştur. Aynı biçimde hukuk da yasaya dayandırılmıştır (Marx ve Engels, 2010: 115).

Bu açıklamada Marx ve Engels devlet yaklaşımlarını açıklarken, onun yasalar, hukuk ve birey ile olan karşılıklı bağımlı da ortaya koyarlar. Devlet, egemen

sınıfın kendi çıkarlarını üstün kıldıkları bir mekanizma iken,⁶ egemen sınıf bu konumunu yasalar ile sağlamlaştırır. Yasaların ise bireyin özgür iradesine dayalı olduğu illüzyonunu, hatta Rousseau'cu bir "toplum sözleşmesi"nin geçerli olduğu yanılgısını üretir. Hukuk ise bu durumun en gelişkin aracıdır. Kentli hakları bu perspektiften düşünüldüğünde sorunludur. Öncelikle kentli haklarına ilişkin belgelerin önemli bir kısmı, bağlayıcılığı olsun ya da olmasın, kaynağını hukuk metinlerinden alır. Kentli haklarının aksine şehir hakkı, kaynağını büyük ölçüde Marksizm'den almaktadır. İkinci olarak kentli hakları, devlet ile birey arasındaki karşılıklı sorumluluk ilişkisi içerisinde işler. Devlet bu ilişkide kentli haklarının yürütücüsü ve güvencesi rolünü üstlenir. Avrupa Kentsel Şartı I⁷ ve II⁸'de bu rol açıkça ortaya konulmuştur. Şehir hakkı ise, "adaletin temel ilkeleri üzerine kurulmuş ahlaki bir taleptir. "Hak bugünkü adli süreçler sonucunda elde edilebilecek hukuki bir talep değildir (öte yandan bu da talebin bir parçası olabilir); aksine, burada çok sayıda hakkın birleşip tek bir hak olması söz konusudur" (Marcuse, 2014a: 62). Bu bağlamda, şehir hakkında devletin bir yükümlülüğü söz konusu değildir; hatta şehir hakkı devrim sürecinin bir uğrak noktası olarak devletin karşısında konumlanır. Üçüncü ve son olarak kentli hakları 'devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olan' bireylere yöneliktir⁹; vatandaşı merkeze alır, sınıfsal unsurları dışlar. Böylece burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki uzlaşmaz sınıfsal çıkarları yok sayar. Bu yok sayma onun ideolojik bir işleve sahip olduğunun bir göstergesidir. Buna karşılık Lefebvre şehir hakkının faili olarak işçi sınıfını işaret eder; başka bir deyişle şehir hakkına halihazırda sahip olmayanları. Lefebvre, fail olarak işçi sınıfını işaret ederken sermayenin ikincil çevrim alanındaki çelişkilere odaklanır ve Fransız Komünist Partisi'ne bir eleştiri getirir. Ona göre kapitalist üretim biçimi fabrikanın dışına, hayatın diğer alanlarına da yayıldıkça işçi sınıfı bu alanlarda da fail olma konumuna gelir. Lefebvre, *La Survie Du Capitalisme* başlıklı kitabında "işçilik" kavramını üreterek bu eleştirisini ortaya koyar:

(B)ence bu üretim ile vurgulanan bir işçilik ideolojisidir¹⁰ ve birçok soruna, ayrışmaya neden olmaktadır. Kitle grevi? Bugün mümkün değil. O halde bekleyelim. Ekonomik kriz? Yarın veya yarından sonra gelmesini umut edelim. Beklerken parti konjonktürden yararlınsın ve işçi sınıfını ikame ederek yönetsin. O halde üretimi analiz edelim ve bunun üzerinde duralım. Gitgide temel sorunu, yani üretimden başka

6 Cem Eroğul devletin üç işlevi olduğunu belirtir: 1) Toplumun ortak çıkarına hizmet, 2) Egemen sınıfın çıkarına hizmet ve 3) Devletin kendi çıkarına hizmet (Eroğul, 2014).

7 "Devlet kurumları, koruma altına alınan bireysel ve grup yapılar konusunda bozulma, tahrip olma, yapı karakterinin bozulması ve değiştirilmesine karşı, danışmanlık hizmetleri ve yaptırımlara sahip olmak zorundadır" (<http://www.migm.gov.tr/AvrupaKonseyi/KentSart-1.pdf>).

8 "Devletin, dengeli bir bölgesel, ulusal ve Avrupa çapında mekansal planlama kapsamında sergilenen bu dayanışmanın güvencesi olması gerektiği inancındayız" (<http://www.migm.gov.tr/AvrupaKonseyi/AvrupaKentselSarti-2.pdf>).

9 Vatandaşlık vurgusu Avrupa Kent Şartı I ve II'de sıkça göze çarpmaktadır.

10 Burada Lefebvre ideoloji kavramını Marksist anlamıyla kullanmaktadır.

bir şey olan, fakat ondan ayrılmayan sosyal ilişkilerin üretimi ve yeniden üretimini unutulmamalıdır. Toplum, sosyal ilişkilerin üretimi ve yeniden üretimiyle oluşur, yalnızca meta üretimi ile değil. Sosyal ilişkiler ise sadece fabrikada değil, kapitalist üretim biçiminin tahakkümü altındaki şehirde ve gündelik yaşamda oluşur (Lefebvre, 1973: 132-133).

Lefebvre'in bu eleştiriyi dile getirdiği zamandan bu yana fabrikanın dışında da çalışan bir işçi grubu oluşmuştur. Bugün bu gruba kentsel proletarya denmektedir. İşçi sınıfı ile şehir hakkına halihazırda sahip olmayanları özdeşleştirebilmek için bugün kentsel proletaryanın kimlerden oluştuğunu tartışmak gereklidir. İşçi sınıfını klasik anlamıyla sadece sanayi proletaryasından ibaret olarak görmek eksik bir kavrayış olacaktır. Bu kavrayış, kentteki toplumsal hareketleri teorik zeminde sınıf ile ilişkilendirmeyi olanaklı kılmamaktadır. Harvey bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

Kentsel toplumsal hareketler çoğu kez, canlı emeğin üretim esnasındaki sömürsü ve yabancılaşmasından temellenen sınıf mücadelesi veya kapitalizm karşıtı mücadelelerden tanım gereği ayrı veya onlara göre tali görülmüştür. Kentsel toplumsal hareketler dikkate alındığında bile, daha köklü mücadelelerin salt yan ürünü veya anlam kaymasına uğramış hali olarak ele alınır. Örneğin Marksist gelenek içinde, kentsel mücadeleler ya göz ardı edilir ya da devrimci potansiyelden yoksun, dolayısıyla önemsiz olduğu gerekçesiyle tartışmanın dışında tutulur. Bu tür mücadelelerin üretimle değil yeniden üretimle ilişkili olduğu, sınıfa ilişkin sorunlara değil haklara, özerklik ve yurttaşlığa dair meseleler olduğu düşünülür (Harvey, 2013: 176-177).

Kentsel mücadeleleri sınıfsal mücadelenin dışında bırakmamak için sınıfın nesnel bir konum olduğu unutulmamalıdır. Bilindiği gibi, Marksizm sınıfsal konumu nesnel olarak görür ve üretim ilişkilerinde sahip olunan yere göre belirler. Balibar ve Wallerstein'e göre, bir sınıf olarak burjuvazi, "kendilerinin yaratmadığı artık değeri alanlar ve bunun bir kısmını sermaye birikimi yapmak için kullananlar" olarak tanımlandığında, dolayısıyla proletarya da "yarattıkları artık değerinin bir kısmını başkalarına bırakanlar olarak" tanımlanır (Balibar ve Wallerstein, 2000: 151). O halde bu tanımlardan hareketle düşünüldüğünde sınıfsal bir bilinç kazanma süreci, sadece kapitalizmin ortaya çıkardığı, klasik anlamıyla düşünülen işçi sınıfını kapsayan bir süreç değildir. Bu, tüm kamusal ve özel teşebbüs konusu olan mal ve hizmet üretimi alanlarında, bütün maddi ve zihinsel emek harcayan bireyleri kapsamaktadır; kısacası emek-sermaye çelişkisinin yaşandığı tüm alanlar. Bu durumda kentte çalışan bireylerin çoğunu oluşturan hizmet sektörü çalışanları (satış danışmanları, garsonlar, tezgahçılar, kasiyerler, bankacılar, bilişim sektörü çalışanları vb.) da kent proletaryası içinde değerlendirilme-

lidir.¹¹ Bu kesim de sanayi proletaryası kadar üretim ilişkileri içerisinde sömürüye tabi olmaktadır.

Özetle kentli hakları, şehir hakkının devrimci özünü göz ardı eder ve onu malleştirerek sisteme uyumlu hale getirme çabasından öteye geçmez. Bu malleştirme ve entegrasyon çabasının ne kadar başarılı olup olmadığı güncel bir soru olarak (ayrıca bu çalışmanın ana sorularından birisi olarak) geçerliliğini korur. Bu meselenin, şehir hakkının faili olarak kentsel proletaryanın hangi yöne meylettiği sorgulanarak, bir nebze de olsa anlaşılabilirliğini düşünüyoruz.

Kentli Hakları ve Şehir Hakkı Kavramlarından Gündelik Hayat Yansımaları

Kentli haklarının ve şehir hakkının bir önceki bölümde de vurgulandığı gibi farklı kuramlardan besleniyor olması, bu ikisinin gündelik hayat kavramsallaştırmalarının farklı olmasına da işaret etmektedir. Gardiner'e göre, üretim alanını göz ardı eden gündelik hayata ilişkin sosyoloji kuramları (Schütz, Berger ve Luckmann'ın fenomenoloji yaklaşımları, Goffman'ın dramaturjisi gibi) önemli sorunları içinde barındırmaktadır. Bu kuramlar her ne kadar sosyolojik bilginin başlangıç noktasına gündelik hayatı yerleştirseler de, gündelik olanı genellikle "görece homojen ve benzeşen bir dizi tutum, pratik ve bilişsel yapı olarak" algılar. Gündelik hayatı bir "üst gerçeklik" olarak alır ve verili kabul ederek doğalmış gibi görür. Dolayısıyla Gardiner'e göre, bu kuramlar gündelik hayatı sabit bir düzene indirger. Böylece gündelik hayat denilen şey betimleyici veya çözümlenici bir araç olmaktan öteye geçemez (Gardiner, 2016: 19-20). Bu araçsallaştırma, söz konusu kuramların kendilerini gündelik hayata dair kuramlar olarak sunmalarını sorgulanabilir hale getirir. Lefebvreci düşünceye göre, gündelik hayat hakim üretim biçimi tarafından üretilmekte ve yeniden üretilmektedir. Buradan yola çıkarak gündelik hayatın verili bir düzen olmadığı, değiştirilmesinin de imkan dahilinde bulunduğu sonucu çıkar. Yukarıda bahsedilen sosyoloji kuramları, gündelik hayatı verili kabul ederek onun değiştirilebilme imkanını maskeler. Bu, aynı zamanda hakim üretim biçiminin kendisini yeniden üretmesine hizmet eder. Ayrıca, Gardiner'in bu kuramların gündelik olanı algılamadaki ortak noktaları olarak vurguladığı "görece homojen ve benzeşen bir dizi tutum, pratik ve bilişsel yapı"yı oluşturan temel unsur sınıfsal karşıtlıklar dışındaki her şeydir. Kentli haklarının bir devrimci ajanda sunmaması, üretim alanına ilişkin sorunlara eğilmiyor oluşu, gündelik hayatı ele alan bu ana akım sosyoloji kuramları ile bir ortaklık teşkil etmektedir. Kentli haklarının, bu kuramların gündelik hayatı ifade ediş biçimleri çerçevesinde ortaya çıkan meselelerin çözümüne odaklandığını söylemek bu noktada yanlış olmayacaktır.

¹¹ Bu açıklamalardan kentte sanayi proletaryasının yaşamadığı anlamı çıkarılmamalıdır. Sanayi proletaryasının mücadelesi özellikle de sendikal alanda varlığını sürdürmekle birlikte, Tekel işçilerinin eyleminde olduğu gibi bu mücadele kent merkezlerine de taşınmaktadır.

Lefebvre gündelik hayatın çalışmayı, aile yaşamını ve boş zamanı kapsadığını; bunların birliği ve bütünlüğünün, ayrıca da birbirinden ayrılımlarıyla karakterize olan bir yabancılaşmanın somut bireyi belirlediğini söylemektedir (Lefebvre, 2012: 37). Buradaki vurgu, üretim alanının genişleyerek, hayatın her alanına sirayet etmesine yöneliktir. Başka bir deyişle sınıfsal karşıtlıkların merkeze yerleştirilmesidir. Ne var ki, gündelik hayatta bu karşıtlık o kadar görünür değildir. Sennett, kapitalizm koşullarının toplumsal hayatta akışkan, belirsiz, esnek, risk almaya dayalı bir iktisadi biçim yarattığını ve bunun sonucunda bireyin “karakter aşınması”na uğradığını savunur (Sennett, 2014). Öyle ki Sennett, “fırın işçilerine” kendilerini ait hissettikleri sınıfa sorduğunda yüzde sekseni ‘orta sınıf’ yanıtını verir. Çünkü mesele ona göre işçilerin ne kadar para ya da nüfuz sahibi olmaları ile ilgili değil, kendilerini nasıl değerlendirdikleri ile ilgilidir. Bununla birlikte işçiler üretim sürecinde kullanıcı dostu makineler kullanırlar ve makinenin işleyişini bilmezler. Ekmek yapmak için bir düğmeye basmak yeterlidir, ekmeğin nasıl yapıldığına dair bir şey bilmeseler de olur. Bu durum karakteri beceri anlamında yüzeysel bir noktaya çeker (Sennett, 2014: 71-82). Sennett bunun nedenini benzer tüketim alışkanlıklarının sınıfsız toplum yanlılığı yaratmasında bulur:

İnsanlar, kendilerini ve etraflarındaki dünyayı okumaya çabalarken de bu yüzeysellikten mustarip olabilir. Sınıfsız toplum görüntüsü, ortak bir konuşma, giyinme ve hayata bakış biçimi, derindeki farklılıkların gizlenmesini sağlıyor; herkesin eşit gözüktüğü bir düzlem var, ama insanlar bu yüzeyi kırabilecek bilgiye sahip değiller. İnsanların kendileri hakkında sadece en kolay ulaşılabilen gerçekleri bildiği bir toplumda bu zaten mümkün olamaz (Sennett, 2014: 82).

Ortak tüketim alışkanlıklarından kaynaklı bu yanlı durumu hakim üretim biçiminin lehine olup, gündelik hayat deneyiminde işçi sınıfını giderek kendi çıkarlarından uzaklaştırmaktadır. Ancak şehir hakkı, devrimci bir siyasal program olarak bireyin kendi sınıfsal çıkarlarının farkında olabilmesi açısından bir yol gösterici olduğu gibi, gündelik hayat deneyiminin emek ve kullanım değeri lehine dönüştürülebilmesinin bir anahtarını sunmaktadır. Son kertede gündelik hayat maddi süreçlerin tümü olarak anlaşılmalıdır:

Gündelik hayat bizim doğayla dönüştürücü bir praksis içine girdiğimiz, yoldaşlığı ve aşkı öğrendiğimiz, iletişimsel becerileri edinip geliştirdiğimiz, normatif kavramları pragmatik bir biçimde formüle edip uyguladığımız, çok çeşit arzuları, acıları ve coşkunlukları hissettiğimiz ve eninde sonunda sönmümlendiğimiz hayati önemdeki çevredir. Kısacası gündelik, hem bireysel hem de kolektif anlamda, bizim kendi çok yönlü becerilerimizi geliştirdiğimiz ve tümüyle bütünleşip gerçek anlamda insan olduğumuz ortamdır (Gardiner, 2016: 14-15).

Failin Eğilimine Dair Bir Araştırma

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışmanın konusunu şehir hakkı ve kentli hakları arasındaki farklılıklar ve bu farklılıklara ilişkin kentli işçi sınıfının yaklaşımı oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı ise, yukarıdaki kısımlarda tartışılmış olan şehir hakkı ve kentli hakları arasındaki teorik ve pratik farklılıklar doğrultusunda kentli işçi sınıfının, kol emeğinden çok jest, mimik ve bilgisini kullanarak artı değer yaratan bölümünün, gündelik kentsel deneyimleri içinde kentli haklarının ötesine geçerek şehir hakkına yönelik talepler geliştirip geliştiremediklerine ilişkin bir fikir edinilmesidir.

Evren, Örneklem ve Sınırlılıklar

Araştırmanın evrenini, kentli işçi sınıfının, kol emeğinden çok jest, mimik ve bilgisini kullanarak artı değer yaratan kısmı oluşturmaktadır. Bu geniş evren içerisine birbirinden çok farklı meslek gruplarının girebileceğini söylemek mümkündür: yazılımcıdan garsona, insan kaynakları uzmanından özel şoföre vb. Ancak sınıfsal konum, mesleğin adıyla değil, icra edenin üretim araçlarına sahip olup olmama, başka bir deyişle emek-sermaye çelişkisine tabi olup olmama durumu ile belirlenir. Bu çalışmadaki katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Çalıştığı Sektör ve Unvan	Aylık Ortalama Geliri	İkamet Ettiği İlçe	Kiminle İkamet Ettiği
K1 ¹	Erkek	26	Lisans	Sanat Sektörü, Proje Asistanı	750TL + aile desteği	Çankaya	Ailesi ile
K2	Erkek	28	Lisans	Bilişim Sektörü, Yazılımcı	3500TL	Çankaya	Ailesi ile
K3	Kadın	28	Lisans	Mobilya Sektörü, Halkla İlişkiler Uzmanı	TL 1750	Mamak	Eşi ile
K4	Erkek	29	Lisans	Eğlence Sektörü, Garson	TL 2500	Mamak	Eşi ile
K5	Kadın	21	Lise	Giyim Sektörü, Kasiyer	1100TL + Prim	Mamak	Babası ile

Tabloda da görüldüğü üzere, katılımcılar farklı sektörlerde, farklı ekonomik gelirler elde eden kişilerdir. İlk bakışta bu durum örneklem evreni temsil yeteneği ile ilgili bir takım soru işaretleri doğurabilmektedir. Ancak, bu kişilerin hepsi sınıfsal konumu gereği genel olarak üretim araçlarına sahip olmayıp, emek-sermaye çelişkisine emek tarafında tabi olan ve özelde de farklılaşan oranlarda bilgi, jest ve mimiklerini satan işçilerdir. Bu yönleriyle evrene uygun örneklem teşkil

etmektedirler. Bununla birlikte neden özellikle bu evrenin seçildiği de açıklanmalıdır. Bu çalışma kentli işçi sınıfının farklı bölümleriyle (fabrika işçileri, belediye işçileri vb.) veya sınıfsal konumları tartışmalı olan ama işyerinin bizatihi sokaklar olduğu kesimlerle¹² de yürütülebilir; hatta yürütülmelidir. Ancak bu çalışma kapsamında araştırmacıların merakı kentli işçi sınıfının bu bölümü üzerine yoğunlaşmıştır.

Buna karşın araştırmanın kuşkusuz bazı sınırlılıkları mevcuttur. Bunlardan en başta geleni katılımcıların sayısıdır. Çalışmada toplam beş katılımcı ile görüşülmüştür. Şüphesiz ki katılımcı sayısı ne kadar artarsa, araştırma o kadar güvenilir ve geçerli olacaktır. Ancak yöntem bölümünde de değinileceği üzere bu araştırma bir nitel araştırma tasarımıdır. Nicel araştırmaların aksine, nitel araştırmaların geçerlilik ve güvenilirliğini belirleyen “Cronbach Alfa Değeri” gibi kriterler bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma çok daha fazla görüşmeciyile gerçekleştirilse dahi sonuçlar yine tartışmaya açık olacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Ankara’da ikamet eden 5 kişiyle yüz yüze yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılanmış görüşmede, sorulacak temel sorular hazırlanır ve sorulur. Görüşme sırasında yeni sorular sorulma gereği ortaya çıkar ve bu sorular da sorulur (Erdoğan, 2012: 221). Bu doğrultuda Her biri 15 ile 20 dakika arası süren görüşmelerde katılımcılara yarı yapılandırılmış sorular yöneltilmiş, görüşmeler bir kayıt cihazına kaydedilmiştir. Kaydedilen yanıtların deşifre işlemi sonrasında analizi gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Bulguları

Araştırma sırasında elde edilen bulgular “Kentsel Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, “Bireysellik ve Kolektivizm” ve “Arzulanan Kent” olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. Birinci alt başlıkta katılımcıların kent ile ilgili olarak dile getirdikleri gündelik hayata dair sorunların şehir hakkının mı yoksa kentli haklarının mı mesele edindiği sorunlar olduğu ve bu sorunlara getirilen çözüm önerilerinin de bunlardan hangisinin kapsamına girdiği anlaşılmaya çalışılmıştır. İkinci alt başlıkta ise gündelik kentsel meselelerin, kentli haklarının önerdiği gibi bireysel girişimlerden mi, yoksa şehir hakkının öngördüğü gibi kolektif bir tutumla mı ele alınabileceği, katılımcıların yanıtları doğrultusunda incelenmiştir. Son olarak, katılımcıların tahayyül ettikleri kentin/şehrin¹³ hangi sistemin içerisinde var

12 Örnek vermek gerekirse, bir işportacı toptancıdan mal satın almakta ve bunu kendisine ait bir tezgahta satmaktadır. Dolayısıyla bir aracı konumundadır ve emeğini başkasına satmamaktadır. Bundan farklı olarak bir taksi şoförü kendi aracına sahip olabilmektedir. Yani sıra, denize kıyısı olan bir şehirde bir midyeci sabah denizden topladığı midyeleri evde hazırlayıp sokakta satabilmektedir. Sayısı azımsamayacak derecede çok olan bu kişilerin bir emek faaliyeti içerisinde oldukları su götürmez bir gerçektir. Ancak sınıfsal konumlarının ortaya konulması için başka çalışmaların konusu olmak kaydıyla Marksizm içi teorik bir tartışma yürütülmesi gerekmektedir.

13Çalışmanın önceki bölümünde kentleşmenin bir süreç olduğu ve her ne kadar şehri yok etmekte olsa da,

olabilecek bir kent/şehir olduğu ve bu kente/şehre, şehir hakkından ya da kentli haklarından hangisi aracılığıyla ulaşılabileceği sorgulanmıştır.

Kentsel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Katılımcılar günümüz kentlerinin ve yaşadıkları kentin en önemli sorunları olarak birbirinden farklı noktalara işaret etmekle birlikte, hemen hepsinin muhtabık kaldığı ortak sorunun “ulaşım sorunu” olduğu görülmüştür (K3 yaşadığı kentte ulaşımdan memnun olduğunu belirtmiştir). Ancak bu sorunun ele alış biçimleri ve getirilen çözüm önerileri şehir hakkı ve kentli hakları ayrımı doğrultusunda anlamlıdır:

K1: *Ulaşım her saat başı, sabaha kadar, güvenli bir şekilde, her yere olmalı. Başka politik amaçlar güdülmemelidir, tamamen insan için olmalı.*

K2: *Ulaşım büyük bir sorun ve belediye başkanının yaptığı mafyavari işler var.*

Bu iki katılımcının ulaşımına dair dile getirdikleri sorunlar, kentli hakları talebinin yerine getirilmesiyle üstesinden gelinebilecek niteliktedir. Ancak katılımcılardan birisi bu soruna daha farklı yaklaşım ulaşıma tabi olmasını sorgulamakta ve daha radikal bir çözüm önermektedir:

K4: *Belediyelerin insanlara ücretsiz sunması gereken temel haklar vardır. Bunlar ulaşım, sağlık ve eğitimidir (...) Fakat hiçbir yerde, hiçbir belediyede ücretsiz bir hizmet verildiğini göremezsiniz, birkaç belediye hariç. Onlar da kendilerini özerk ilan ettiği için. Örneğin Ovacık belediye başkanı belediyeye gelir sağlamak için belediyenin boş arazilerine tahıl ekmiş ve bunları satıyor. Bunun geliriyle ulaşımı ücretsiz yapıyor. Bu inanılması zor da olsa Türkiye’de bir belediye. Neden büyük kentlerimizde böyle olmasın?*

Görüldüğü üzere K4’ün yaklaşımı ve çözüm önerisi günümüz kapitalist belediyeçilik anlayışıyla örtüşmemektedir. Antikapitalist bir nitelik taşıyan bu eleştirel bakışı bir şehir hakkı talebi olarak okumak mümkündür.

K4’ün ulaşım ile ilgili eleştirel tutumuna benzer bir şekilde K1 de kentin öncelikli sorununu ifade ederken, kapitalizmin kent algısına karşı bir duruş sergilemektedir:

K1: *Kentlerin öncelikli sorunu belleği olmaması, mimari anlamda, yerel yaşam kültürü anlamında, onların yaşatılması geliştirilmesi anlamında kentin belleğinin olmaması. O belleksizliğin temelinde rant var, mafyalaşma var, yozlaşan kültürün yansımaları var. Onlar ayrı bo-*

ikisi arasındaki mücadelenin henüz sonlanmadığı ve şehrin tam anlamıyla yok olmadığı vurgulanmıştı. Burada failin tahayyülü ve arzuları devreye girince artık şehir ve kent kavramlarından hangisinin kullanılacağına dair bir sorun ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların zihinlerinde yer alan temsili yaşam mekanının, kentleşme sürecinin tamamen bertaraf edildiği bir şehir olup olmadığını kesin olarak tespit etmek mümkün değildir. Bu nedenle gerekli olan yerlerde kavramların ikisini bir arada kullanmayı tercih ettik.

yutlar ama en genel başlık belleksizlik...

Çalışmanın ilk bölümünde belirtildiği üzere, kapitalizm büyümeyi kentsel mekanlar yaratarak gerçekleştirmektedir. Kapitalizm, kullanım değerinin karşısına değişim değerini koyarak yarattığı soyut mekanlar ile kentsel belleği tahrip etmektedir. K1'in belleğe olan vurgusu ve bunu da rant, mafyalaşma gibi unsurlarla ilişkilendirilmesi, bu anlamda şehir hakkı düşüncesiyle paralellik göstermektedir.

Katılımcılardan birisi ise öncelikli sorunu, yaşadığı kent üzerinden ele alarak daha çok gündelik deneyimlerinden hareketle ifade etmektedir:

K3: *Ankara bürokratik bir yer olduğu için politik kısmı sıkıntılı. Daha önce gaza maruz kalmamışken burada herhangi bir olay içinde birden bire kalabiliyorsun. Polis şiddeti var. Bir olay çıkınca çabuk bir şekilde kontrol altına alınmıyor.*

Polis şiddetine karşı olma, şehir hakkının da kapsamına girmekle birlikte, polis şiddetini en önemli sorun olarak görmek K3'ün bu karşı çıkışını daha çok kentli hakları ile özdeşleştiriyor. Çalışmanın birinci bölümünde de görüldüğü gibi, kentli hakları üçüncü kuşak insan haklarının bir parçası olarak ele alınmakta ve birinci kuşak haklardan "yaşam hakkı"nın bir uzantısı olarak kabul edilmektedir. Yaşam hakkı ise, insan hayatına tehdit oluşturan polis şiddetini tamamen reddeden bir niteliğe sahiptir.

Başka bir katılımcı ise yaşadığı kentteki, özellikle de oturduğu muhitteki çevre kirliliğini ve kalabalığı en önemli sorunlar olarak görmektedir:

K5: *Sokaklar pis, temiz sokaklara sahip değiliz. Çöp kutusu bile yok. Çöp suyunun bıraktığı izlerin üzerinde yürümek mide bulandırıyor (...) Üstelik ben biraz merkeze uzak, sakin bir yerde oturmak istiyorum. Kent merkezinde olmak istemezdim. Çok kalabalık. Orada insanların nasıl yaşadığına şaşırıyorum.*

K5'in öncelikli sorun olarak tanımladığı meseleler de yine kentli hakları aracılığı ile çözülebilecek unsurlardır. Bu sorunların temelinde yatan öze ilişkin bir yorum getirememektedir.

Bireysellik ve Kolektivizm

Katılımcılar kente dair taleplerini tanımlamak ve elde etmek anlamında kimi zaman bireysel, kimi zamansa kolektif yaklaşımlar önermektedirler. Önceki bölümlerde de vurgulandığı üzere, şehir hakkı kolektif bir hak ve kentleşme süreçleri üzerinde kolektif bir gücün uygulanmasını gerektirir iken; kentli hakları ise bireysel bir haklar demetidir. Dolayısıyla katılımcıların bu bölümde bireysellik ve kolektivizm ile ilgili vurguları maddi süreçlerin tümünü içeren gündelik hayat deneyimi açısından önemlidir:

K1: *Kişisel olarak olması gereken eylemlilik, fiiliyat. İşte şey gibi, ulaşım*

sorunu olmuştu Mamak'a otobüs işgal ettiler. O dönem otobüsler yeniden arttı, sonra gene azaldı. İşte esnaf sokağa çıktı Rüzgarlı sokakta bir kişi canından oldu ama işte sonunda otopark ücretleri kaldırıldı. Bedeller ödeniyor ama bunların kitleleşmesi gerekiyor, birey birey değil de kitlesel olarak. Ben kişisel olarak ne yapacağım bu konuda, o kitleleşmeye katkı sunmam lazım. Yapıyor muyum, yapmıyorum ama o da benim çelişkim işte. Ama yapmamız gereken o. Bu, resmi mecraları zorlayacak, oralara daha büyük bir gücü akıtacak yani.

K4: (Yaşadığı kente müdahale etmeye dair) Hücreler biziz. Beyine biz hükmetmeliyiz. Ama hücre olduğumuzun farkında değiliz.

Aynı katılımcılar, kente dair geliştirdikleri kolektif talep biçimlerini kolektif bir politik bilinç ile de temellendirmektedirler. Her ikisi de aktif olarak çeşitli mitinglerde yer almış katılımcılar, bu bilinçlerini oy kullanma meselesi üzerinden ortaya koyarlar:

K1: Oy kullanmak beni tatmin etmiyor. Siyaset oy verip kenara atılacak bir şey değil, gündelik hayata yayılması gerekiyor. Mitinglere katılıyorum. Orada olmalıyım, bu beni tatmin ediyor. Oradaki kalabalığa katkı sunuyorum.

K4: Ben oy kullanmanın sahiplenmek olduğunu düşünüyorum. İnsanlar bir şeylerin değişmesini istedikleri için oy verirler. Ama oyu takip etmedikçe hiçbir şey değişmez (...) Kolektif irademiz gelişmedikçe oyumuz geçersizdir. Oyu attıktan sonra örgütlenmek önemli. Örgütlü bir yaşamımız olmalı. Örgütlü olmazsak hiçbir şeyi değiştiremeyiz (...) Çok fazla gösteriye katıldım. Şehir tiyatrolarının yıkılması mesela. Neden bizim sevdiğimiz ve keyif aldığımız bir şey yıkılıp oraya AVM inşa ediliyor? Rant için. İşte bu nedenle gösterilere katılıyorum.

Bu katılımcıların kolektivizmi vurgulayan ifadeleri, şehir hakkının devrimci bir ajanda sunması ile birlikte düşünüldüğünde anlamlıdır. Bununla birlikte bazı katılımcılarsa kolektif bir müdahale biçiminden çok meselenin kentli hakları çerçevesi içine düşen bireysel yönünü vurgularlar:

K2: Belediyecilik meselelerinde sivil insanlar ne yapabilir ki? Örneğin eski Yunan'da toplumda çok hiyerarşi olmadığı için orada alınan kararların uygulanabilirliği oluyordu. Şimdi çok öyle bir şey yok. Ben mesela içki içilen yerlere karışılmasını istemem. İnsanlar istediği gibi içki içsin, istediklerini yapsın, sokakta daha çok yaşam olsun. Avrupa kentlerinden gördüğüm şeyler bunlar. Onlar gibi olsa çok iyi olur.

K3: Gösteri, dilekçe, şikayet... Bunlar yapılmalı. Tüm bunlar bireysel haklardır. Ama hiçbiri bir işe yaramıyor. Ben hangisini tercih ederdim, bilemiyorum.

K5: Twitter'dan yazıyorum hep Mavi Masa'ya. Tam da nereye başvurucağımı bilemiyorum. Ne kadar önemsiyorlar, onu da bilmiyorum.

Bu üç yaklaşımda bireysellik vurgusunun yanı sıra bir umutsuzluk durumu da göze çarpmaktadır. Ancak K2 görüşmenin başka bir yerinde mitinglere katıldığını ve bunu da K1 ve K4 ile aynı gerekçelerle temellendirdiğini belirtmesine rağmen, mitinglere katıldığını söyleyen K3'ün umutsuzluğu bu konuda da devam etmektedir:

K3: Mitinglere katılıyorum. Çünkü insanları rahatsız eden bir şeyler var ve bunları sokağa çıkararak dile getiriyorlar. Ben de bunu mantıklı buluyorum. Bir ses duyurma olayı bu. Diğer türlü sesini duyurman çok zor. Bence eylemin amacı da bu: Sesini duyurmak. Bir şeyi değiştirebiliyor musun, bu tartışılır. Ama ben o kitlenin içinde olmak isterim.

Bununla birlikte K5 ise diğer katılımcıların aksine mitinglerde insanların zarar görmesinden dolayı kolektif eyleme karşı olduğunu söylemektedir:

K5: Ben bir defa gösteriye katıldım, o da Soma ile ilgili ve zarar gördüm. Gaz atıldı. Birileri yardım edip apartmanın içine çekti beni. Yoksa ne olurdu bilmiyorum (...) Ben insanların zarar görmesini ve vermesini istemiyorum. O nedenle artık gösteriye katılmam, yapulsın da istemem. Sesimi sosyal medyadan duyuruyorum. Bir de Suruç'tan çok korktum. Çok farklı zihniyetlerin dışında çok farklı tepkiler de olabileceğini gördüm. Bu nedenle tamamen karşıyım bu eylemlere.

Arzulanan Kent/Şehir

Katılımcıların kent/şehir ütopyalarını¹⁴ açıklarlarken temel iki eğilime sahip oldukları göze çarpmaktadır. Bazıları mevcut sistem içerisinde bir kent tasviri yaparken, bazıları ise bunun ötesine geçerek kolektif yaşamın nüvelerini barındıran kent profilleri çizmektedir. Mevcut sistemin sınırları içerisinde yaklaşımlar sunan katılımcılar, gündelik hayatın yansımalarından yola çıkarak ulaşım, çevresel sorunlar, güvenlik, çalışma şartlarının iyileştirilmesi gibi meseleler üzerinden konuyu ele almışlardır:

14 Katılımcılardan arzuladıkları şehri anlatmaları istenmiştir. Ancak sorunun katılımcılarca tam olarak anlaşamadığı ve çok kısa ve tereddütlü cevaplar verildiği görülmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşme gereği yeterli yanıt alınamadığı düşünüldüğünde "daha fazla bilgi almak için" katılımcı teşvik edilir (Erdoğan, 2012: 222). Bu doğrultuda gündelik kullanımdaki mahiyeti ile ütopya "kelimesi" kullanılmıştır. Soru bu şekilde formüle edildiğinde katılımcıların daha tatmin edici yanıtlar verdiği görülmüştür. Dolayısıyla burada ütopyanın kavram düzeyinde kullanılmadığı göz önünde bulundurulmalıdır.

K3: Fiziki olarak çok güzel, yeşillik, insanların gerçekten dışarı çıkıp oturabileceği, keyifli bir alan istiyorum. Her yer öyle olmalı. Evler iki katlı olsun, daha fazla olmasın. Çalışma koşulları insanlar düşünülerek ayarlınsın. Ulaşım rahat olsun, iş maddi olarak tatmin etsin, motive ersin. Baskıcı bir siyasi otorite olmasın, daha serbest olsun.

K5: İnsanlar çok güler yüzlü olmalı bence. Bir şey satın alırken beni değil, ürünü satın aldığını bilmeli insanlar. Sabahlara kadar sokaklarda korkmadan oturabilmek isterim. Çantamda biber gazı taşımak istemem. Herkes iyi niyetli olsun. Kendimizi savunmak zorunda kaldığımız durumlar olmasın. Polise, askere, silaha gerek olmasın. Benim ütopyam da bu olsun.

Bu katılımcıların açıklamaları, kentli haklarının taleplerinin yerine getirildiği bir kent anlayışı üzerine kuruludur. Görüşmeler sırasında katılımcıların kent/şehir ütopyalarını anlatmaları istenirken ütopya kavramı ile ilgili açıklama yapılmış ve sınırsız bir hayal gücü kullanmalarının mümkün olduğu söylenmiş olmasına rağmen K3 ve K5 mevcut paradigmanın dışına çıkamamıştır. Burada ilginç olan, söz konusu katılımcıların kentli haklarının kazanıldığı bir kenti dahi ütopyik olarak görmeleridir.

Mevcut olanın ötesine geçerek kolektif yaşam unsurları taşıyan bir kent/şehir tasviri yapan katılımcılar ise sermayenin yığılmadığı, yoğunlaşmanın yaşanmadığı, sınıfsız ve küçük ölçekli yerleşim birimleri anlayışından hareketle bir yaklaşım geliştirmişlerdir:

K2: Kent ütopyam yok ama komün ütopyam var. Küçük kasabalarda yaşam çok daha güzel bence. İnsanların yaşadıkları yerde birbirini tanuması için küçük olması bence daha iyi. Hatta köy bile olabilir. İnsanların temel ihtiyaçlarını karşıladığı, yarına kalmak için çok kendilerini hırpalamadığı, basit şeylerle, mesela kendi yetiştirdiği ağacın meyvesini yiyerek yaşadığı daha köysel bir yaşam düşünüyorum. Büyük şehirde insan yaşadığı şehre de, diğer insanlara da daha çok yabancılaşıyor.

K4: Hem ütopyam, hem idealim var. İdealim halkın yerel yönetime katıldığı bir kent yaşamı. Ütopyam ise Şirinler Köyü. Devletin başında Şirin Baba gibi bir adam olsun isterdim. Ama bu biraz ütopyik. Halkta bence hücresel, kolektif yaşama eğilimi var. Belki de Şirinler Köyü o kadar ütopyik değildir. Belki sorun sadece yönetenlerin Şirinler izlememiş olmasıdır.

Görüldüğü gibi K2 ve K4'ün ütopyaları büyük metropollere içkin olan kapitalist üretim ilişkileri ağı, hiyerarşik yapı ve hayat biçimlerine karşı romantik bir tepki niteliğindedir. Bu tepki kendisini küçük ölçekli ilkel-komünal bir yerleşim yerine duyulan özlem duygusu olarak göstermektedir.

Bu katılımcıların dışında, K1'in sahip olduğu kent/şehir ütopyası ise hem şehir hakkı hem de kentli haklarıyla sınırlı talepleri bir arada içermektedir:

K1: *Büyük kent olmasın, kentler Avrupa'daki gibi, Almanya'daki gibi mesela 10km'de, 20km'de bir serpiştirilmiş, ama hepsinin birer merkezi olan, küçük yaşam alanları olan, oradaki insanların keyifli, nitelikli bir şekilde yaşamasına yeten, daha küçük küçük birimlere ayrılmış kentler. Onların bir bütünü kent olarak düşünülür belki (...) Daha az nüfuslu, nüfusun güzel serpiştirildiği... Kentlerin büyük, kozmopolit merkezleri olabilir (...) Yaşam, o kozmopolitlik bir merkezde toplanır. Ama o kozmopolitlik bütün kırı pırsı orada olsun, yozlaşma orada olsun, kenara atılsın, bir arınma yeri olsun falan değil. Orası nitelikli bir bölge. İnsanlar huzurlu bir şekilde, güvenli bir şekilde, birbirini tanıyacak şekilde o küçük birimlerde yaşarlar. İş yeri de o birimde olur, illa kilometrelerce arabayla yol gidip gelmesi gerekmez. Bunun içine tabii istihdam mevzusu da giriyor. İşte üretim alanlarını oralara taşınması da giriyor. Kentin kaderi ile ilgili meselelerde tabana karar mekanizmasını yaymak önemli. Küçük birimleri temsilci olarak kabul edersin. Ama ne kadar çok birime ayrılırsan o kadar çok insana, görüşüne, fikrine ulaşabileceksin. Tabana yayılmış ama aynı zamanda biraz da bölünmüş, otonom biraz da. Temsilcilik gene olur. Ama hiyerarşinin olmadığı bir şehir. Belediyecilik devam eder gene ne olacak, ismen olur örnekleri de var hani Türkiye'de.*

K1'in kent/şehir tasvirinin bir ütopya olduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte K1, bir kent yaşamından çok kentin idare edilmesi üzerinden politik bir yaklaşım sunmuş, kent/şehir sakinlerinin yatay düzlemde yerel yönetime katıldığı bir sistem önermektedir. Bu sistem önerisinde yapılan otonomi vurgusu ve hiyerarşik yapının karşısında konumlanma şehir hakkının temel önermesi olan "kişinin yaşadığı yeri gönlüne göre şekillendirme" düşüncesinin nüvelerini barındırmaktadır. Huzur, güven, ulaşım gibi meseleler ise yine şehir hakkının bir parçası olmakla birlikte, kentli hakları kapsamında değerlendirilir.

Sonuç

Çalışmanın birinci bölümünde yürütülen tartışmada kentli haklarının, devrimci bir düşünce olan şehir hakkı düşüncesini günümüzün liberal politikalarına uyumlu hale getirmeye yönelik bir girişim olduğu iddia edilmiştir. Ayrıca Lefebvreci düşüncede kent ve şehir ayrımına yönelik açıklamalara yer verilmiştir. İkinci olarak, şehir hakkı ve kentli hakları kavramsallaştırmalarının gündelik hayat ile olan ilişkileri, beslendikleri farklı kuramlar göz önünde bulundurularak ortaya konulmuştur. Şehir hakkının faili olarak gördüğümüz kentli işçi sınıfının bir parçasını oluşturan, kol emeğinden çok jest, mimik ve bilgisini kullanarak artı değer yaratan bölümünün bu meselelerdeki eğilimi hakkında fikir sahibi olabilmek adına bir saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu noktada, esas olarak uyumlaştırma çabasının gündelik hayat deneyimi içerisinde ne ölçüde başarılı olduğu sorusuna cevap aranmıştır.

Görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular üçlü bir analitik ayrıma tabi tutulmuştur. İlk olarak katılımcıların kentsel sorunlar ve bu sorunlara getirdikleri çözüm önerileri ele alınmıştır. Katılımcıların hepsi kentli haklarının kazanılması durumunda ortadan kaldırılacak sorunları dile getirmişlerdir. Bu sorunların çözümü konusunda da kentli hakları talepleriyle bir özdeşleşme söz konusudur. Bununla birlikte K4'ün ücretsiz ulaşım, eğitim ve sağlık talebi ve K1'in kentin en önemli sorunu olarak belleksizliği görmesi ve bunu da kapitalist mekan üretimi ile doğrudan ilişkili olan rant, mafyalaşma gibi maddi unsurlarla temellendirmesi kentli hakları taleplerinin ötesine geçmektedir. Özellikle de K4'ün getirdiği çözüm önerisi devrimci unsurlar barındırmaktadır. İkinci olarak, kentli haklarının bireysel bir haklar kümesi, şehir hakkının ise tek ve kolektif bir hak olduğundan yola çıkarak kentsel meselelere müdahil olma biçimlerinin bireysellik mi yoksa kolektivizm üzerinden mi kurulduğu araştırılmıştır. Kolektif bir müdahale biçiminin gerekliliğini savunan katılımcılar aynı zamanda kolektif politik eylemlerin içinde yer almaktadırlar (K1 ve K4). Bunun aksine, daha bireysel müdahale biçimleri öngören katılımcılar, kolektif politik eylemlerin içinde yer almış olsalar dahi bu eylemlerin sonucundan umutsuzdurlar. Bunlar ayrıca bireysel hak taleplerini çözüm olarak kolektif hak taleplerinin karşısına yerleştirememektedirler ve bu talep biçimlerinin sonuç vereceği konusunda da umutsuzluğa sahiptirler (K3 ve K5). Bireysel taleplere dair umutsuzluklar aslında bireysel haklar kümesi olan kentli haklarının kazanılabilirliğine dair bir umutsuzluğun da göstergesidir. Bunun sonuçları katılımcıların kent/şehir ütopyalarını anlattıkları bölümde daha net görülmektedir. K3 ve K5'in kent ütopyası olarak tanımladıkları aslında kentli hakları taleplerinin kazanıldığı bir kentten başka bir şey değildir. Tam tersi bir şekilde kolektif bir müdahale biçimini savunan K1 ve K4'ün kent/şehir ütopyaları ise şehir hakkı düşüncesinin temel bazı unsurlarına sahiptir. Bunların dışında özellikle de K2'nin çelişkili konumu dikkat

çekicidir. Bir yandan kente dair bireyin çaresizliğini öne sürerken, bir yandan da mitinglere katılan ve bir komün ütopyasına sahip olan K2, failliğin bizzat kendisinin sorgulanmasının somut bir yansımasıdır.

Elde ettiğimiz bulguların yorumlanmasının sonucunda kentli hakları aracılığıyla işleyen makulleştirme çabasının belirli oranda başarılı olduğu görülmektedir. Fakat burada asıl üzerinde durulması gereken bambaşka bir husus olduğunu düşünüyoruz. Makulleştirme çabasının sonuç verdiği katılımcılarda kentli haklarının kazanılmasına dair bir umutsuzluk olduğu görülmektedir. Bu öyle bir umutsuzluk ki, bu katılımcılar kent ütopyalarında dahi kentli haklarının kazanılmış olduğu bir kent fikrinin ötesine geçememekteler. Bir başka deyişle kentli hakları düşüncesi, faili makulleştirmiş; fakat failin zihninde bir ütopya olarak kalmıştır. Dolayısıyla kişiyi, kendi failliğini yitirme ihtimali ile baş başa bırakmıştır. Ancak politik duruşlarından yola çıkarak kolektif eylemliliği savunan katılımcılar ise şehir hakkı taleplerini sistematik olmayan bir şekilde dile getirselere bile bu konuda umutsuz değillerdir. Öyle ki tasvir ettikleri kent/şehir ütopyaları ilk bakışta, diğer katılımcılarınkilere göre ulaşılması daha güç görülmesine rağmen, onlar bu yöndeki çabalarını sürdürmektedirler. Neticede hala şehir hakkı talebi failin zihninde ulaşılabilir bir hedef olarak yer almaktadır. Katılımcılardan birinin söylediği gibi: “Belki de Şirinler Köyü o kadar ütöpik değildir.”

Kaynakça

- Akkoyunlu Ertan, K. ve Ertan, B. (2013) “Kentli Hakları: Kent ve İnsan Hakları Bağlamında Kentsel Hizmetlere Erişim Hakkı”, *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 45-73.
- Costes, L. (2009) *Henri Lefebvre*, Paris: Elipses Editions.
- Erdoğan, İ. (2012) *Pozitivist Metodoloji ve Ötesi*, Ankara: Erk Yayınları.
- Eroğul, C. (2014) *Devlet Nedir?*, İstanbul: Yordam.
- European Council (2009) *Manifesto for a New Urbanity European Urban Charter II*, Strasbourg: Council Of Europe Publishing.
- Gardiner, M. (2016) *Gündelik Hayat Eleştirileri* (çev. D. Özçetin, B. Taşdemir ve B. Özçetin), Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Gottdiener, M. (2001) “Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru”, *Praksis*, 2, 248-269.
- Harvey, D. (2012) *Sermayenin Mekanları* (çev. B. Kıcı vd.), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2013) *Asi Şehirler* (çev. A. D. Temiz), İstanbul: Metis.
- Lefebvre, H. (1973) *La Survie du Capitalisme*, Paris: Editions Anthropos.
- Lefebvre, H. (2000) *Espace et Politique*, Paris: Anthropos.
- Lefebvre, H. (2009) *State, Space, World: Selected Essays*, Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Lefebvre, H. (2012) *Gündelik Hayatın Eleştirisi I* (çev. I. Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2013) *Kentsel Devrim* (çev. S. Sezer), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016) *Şehir Hakkı* (çev. I. Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Marcuse, P. (2014a) “Hangi Kent? Kimlerin Hakkı?”, *Kar için Değil Halk için* (der. N. Brenner, P. Marcuse ve M. Mayer) (çev. A. Y. Şen), İstanbul: Sel Yayıncılık, 47-72.

- Marcuse, P. (2014b) "Reading the Right to the City", *City*, 18, 1, 4-9.
- Marx, K. ve Engels, F. (2010) *Alman İdeolojisi (Feuerbach)*. Ankara: Sol Yayınları.
- Martin, J. Y. (2011) "L'Urbain", *Sauve Qui Peut La Ville* (der. H. Lethierry), Paris: L'Harmattan, 49-57.
- Mayer, M. (2014) "Toplumsal Kent Hareketlerinde Kent Hakkı", *Kar için Değil Halk için* (der. N. Brenner, P. Marcuse, M. Mayer) (çev. A. Y. Şen), İstanbul: Sel Yayıncılık, 100-131.
- Sangla, S. (2010) *Politique et Espace Chez Henri Lefebvre*, yayımlanmamış doktora tezi, Paris: Université Paris VIII.
- Sennett, R. (2014) *Karakter Aşınması* (çev. B. Yıldırım), İstanbul: Ayrıntı.
- Şengül, T. (2001) "Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı", *Praksis*, 2, 9-31.
- Tekeli, İ. (2011) *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Balibar, E. ve Wallerstein, E. (2000) *İrk Ulus Sınıf* (çev. N. Ökten), İstanbul: Metis.
- Zeybekoğlu S. S. (2013) "Kentsel Dönüşüm ve Kentte İnsan Hakları", *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1-17.

<http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/AVRUPA-KONSEYI/KentSart-1.pdf> Erişim tarihi: 25.04.2017.

<http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/AVRUPA-KONSEYI/AvrupaKentselSarti-2.pdf> Erişim tarihi: 25.04.2017.

9d03c10ea84713b295fb161a46a67e82.jpg